

Når blev biskop Valdemar tagen til fange?

Kritik af en nylig fremkommen kronologisk undersøgelse.

Af **Hans Olrik.**

Biskop Valdemar er ikke blot en hovedperson i vor danske Middelalder, men han har tillige spillet en fremragende rolle i Nordtysklands historie. Det kan derfor ikke undre, at både nordiske og tyske historikere har syslet med hans eventyrlige levned. Disse undersøgelser strækker sig ned til den allersidste tid. Omtrent samtidig med at jeg har udsendt en undersøgelse om biskop Valdemars forhold til den danske krone (Årbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1892, s. 342—84), har en tysk gransker lejlighedsvis ikke blot berørt den mærkelige bisps forbindelse med kejser Henrik VI og de staufisksindede fyrster i Nordtyskland, men tillige udførlig drøftet spørgsmålet om, *hvornår* han blev tagen til fange af sin frænde, den unge hertug Valdemar. Jeg sigter til dr. Hermann Blochs skarpsindige undersøgelse, »*Forschungen zur Politik Kaiser Heinrichs VI in den Jahren 1191—94*« (Berlin 1892), og særlig dens »*zweite Beilage*« (s. 88 ff). Vedrørende tidspunktet for biskop Valdemars fængsling er dr. B. kommen til et andet resultat, og da sagen ikke kan være vor historiegranskning ligegyldig, fortjener denne nye undersøgelse at prøves.

Hvad der i seneste tid mest har bidraget til at kaste lys over biskop Valdemars fjendske optræden mod

sit eget fædreland, er tre breve fra pave Cølestinus III, der i afskrift længe har været hos os på det store kgl. bibliotek (Gl. kgl. saml. 1571, 4to, fol. 127), men først er blevne ret kendte ved at optages i Hasses »Schleswig-Holstein-Lauenburgische Regesten und Urkunden« I (nr. 173. 175. 184). Kun det første af disse breve, der opfordrer de danske bisper og prælater til at virke for biskop Valdemars løsladelse, er forsynet med dagtegnning: den 23. December i pave Cølestinus's 2det år, d. v. s. 1192. Forudsat, at denne opgivelse er rigtig, må Valdemar da være tagen til fange i sommeren 1192 og ikke, således som flertallet af vore årbøger beretter, 1193. Hvad de to andre pavebreve angår, da har Hasse sat det ene, stilet til Absalon (nr. 175), til 1192 og gör det vel altså til omtrent samtidigt med det til den danske præstestand, medens han sætter det andet, stilet til kong Knud Valdemarsön (nr. 184), til 1193. Jeg har henført begge disse breve til forskellige tidspunkter af året 1193 og søgt at påpege udviklingsgangen i pavens holdning, således som den lader sig godtgøre ved sammenligning af de tre breve (Årb. 1892, s. 374 ff.). Men både vedrørende det ene brevs dagtegnning og spørgsmålet om de tre breves indbyrdes tidsforhold har dr. Bloch en afvigende opfattelse, som i sammentrængt form skal gengives her.

Med udgiveren af paveregesterne, Löwenfeld¹⁾, ansér dr. B. først og fremmest de tre pavebreve for *samtidige*. Dette udgangspunkt er ham en given sag. Men da nu paven i sit brev til Absalon klager over, at hans tidligere bud ikke er blevet opfyldt, kan dette brev efter B.s mening ikke være skrevet allerede i slutningen af 1192 — og dermed kan heller ikke de andre breve være fra denne tid. Thi når biskop Valdemar i det tidligste var tagen til fange 8. Juli²⁾ 1192, bliver der ikke tid til, at paven allerede én gang för skulde have sendt bud og dernæst, efter at have

¹⁾ Jaffé-Löwenfeld, Regesta pontif. Romanorum II (1888), s. 771.

²⁾ Denne dag findes anført i Lundeårbøgerne.

fået nys om Absalons ulydighed, gentaget sin befaling; dette er umuligt i nogle få måneder, så meget mere som paven på den tid, under sin strid med kejseren, havde vanskeligt ved at sende og modtage bud. Endvidere fremhæves, at den irrettesættelse, som Absalon og bisperne af Ribe, Viborg og Roskilde får af paven i det omtalte brev, harmonerer lidet med de privilegier, som Cælestinus i begyndelsen af året 1193 tildeler samme ærkebisp og samme bisper. Fremdeles vilde Cælestinus ifølge dr. B.s anskuelse ikke af sig selv have grebet så kraftig ind; havde han på dette tidspunkt søgt at udfrie biskop Valdemar, vilde han tilmed have gavnet sin fjende, Henrik VI, der støttede den voldsomme danske bisp. At — efter dr. B.s skön — de fleste årbøger henfører bispens fængsling til 1193, skulde yderligere tale imod, at brevene kan være fra 1192. Ud fra fortællingen om grundlæggelsen af Guldholm kunde det tilmed synes, som om biskop Valdemar har været i dette kloster i sommeren 1192 og udstedt et gavebrev der; men er det tilfældet, kan hans tog mod Danmark og hans fængsling selvfølgelig ikke henføres til samme tid, men först til næste år. I samme retning skulde også den omstændighed pege, at de danskes tog mod biskop Valdemars forbundsfælle, grev Adolf III af Holsten, först fandt sted i begyndelsen af 1194; vilde man hævne hans indfald i Danmark, der var samtidigt med biskop Valdemars oprör, var det underligt at vente halvandet år dermed; og at grev Adolf i Juni 1193 var hos kejseren ved Rhinen, viser efter dr. B.s opfattelse, at han den gang slet ikke frygtede de danskes angreb og derfor heller ikke selv endnu havde fejdet mod Danmark. Ovenikøbet kunde henførelsen af biskop Valdemars tog og fængsling til året 1194 måske støttes ved forbindelsen med Øskæggernes tog til Danmark i dette år, således som prof. Gustav Storm i sin tid har søgt at påvise den¹⁾; dog tör

¹⁾ (Norsk) Historisk tidsskrift, 2. række V 214 ff.

dr. B. ikke uden videre tage denne undersøgelse til indtægt for sine kronologiske beregninger.

Alle disse grunde, som dr. B. har samlet, skal tjene til at godtgøre, at biskop Valdemars oprør og nederlag *må* henføres til 1193, og at pavebrevene som følge deraf *ikke kan* være skrevne 23. Dec. 1192. Spørgsmålet bliver da, *hvornår* de ere skrevne. Her mener dr. B. at have fundet et fingerpeg til fastsættelsen af tidspunktet.

Da paven af kejser Henrik VI forlangte, at han skulde løslade den fangne ærkebisp af Salerno¹⁾, svarede kejseren, efter B.s mening i foråret eller sommeren 1195, at paven hellere skulde gøre noget for at udfri biskop Valdemar, der længe havde været fængslet. Det var den gang i pavens interesse at nærme sig til kejseren, og Valdemars fangenskab hindrede kraftig optræden til fordel for ærkebiskoppen af Salerno. Derfor skulde Cølestinus nu have taget anledning til at skrive de tre breve om Valdemars løsladelse; og når paven fremhævede, at Slesvigbispens fangenskab gav slette mennesker lejlighed til fræk optræden mod kirken og bragte dens frihed i fare, skulde han også, efter dr. B.s opfattelse, netop hentyde til kejserens færd overfor den italienske ærkebisp. Pavens hidtidige passivitet i biskop Valdemars sag skulde tilmed just på samme tidspunkt have vist sig at svække hans optræden til gunst for den ulykkelige dronning Ingeborg i Frankrig; franksindede kardinaler har da, efter hvad dr. B. mener, bevæget paven til det fjendtlige skridt mod Danmark, at kræve biskop Valdemar løsladt. I pavebrevet til den danske præstestand — siger den lærde gransker — skulde der da i stedet for pave Cølestinus's II. år stå Cølestinus's V. år, og alle tre breve skulde være at henføre til 23. December 1195.

Så vidt altså dr. Bloch. De grunde, han har samlet

¹⁾ Da ærkebispens af Salerno var en af det normanniske kongehuses mægtigste tilhængere, lod Henrik VI ham fængsle. Det skete i de sidste dage af året 1194.

til støtte for sin opfattelse, danner som helhed en ret anseelig bygning; men, så vidt jeg kan skønne, er den ingeniunde grundmuret.

Jeg vil begynde med henførelsen af pavebrevene til året 1195.

Det er ganske vist en vel kendt sag, at Cølestinus III ikke var nogen kraftig pave. Men at hans breve om biskop Valdemars sag ene skulde skyldes bebrejdelser fra hans modstander, den mægtige Hohenstauffer, kunde dog på forhånd kaldes højst usandsynligt. Det står da også svagt med begrundelsen af denne anskuelse. Thi at paven ved at omtale de for kirkens frihed farlige følger af biskop Valdemars fængsling skulde sigte til en så bestemt kendsgerning som kejserens adfærd mod ærkebiskpen af Salerno, synes ligefrem umuligt. Pavens ord går nemlig blot ud på, at *man må frygte for*, at noget sådant *i fremtiden vil ske*. Havde Cølestinus virkelig allerede kunnet pege hen på en iøjnefaldende begivenhed, der lod sig opfatte som en følge af den danske styrelses færd overfor biskop Valdemar, havde han selvfølgelig ikke brugt så svævende udtryk og blot talt om fremtidsmuligheder. Der er da ikke nogen grund til at lade paven sætte de to prælaters fængslinger i forbindelse med hinanden.

Det har været dr. B. om at gøre at henføre Cølestinus's breve om biskop Valdemar til slutningen af 1195, det år, da der fandt en tilnærmelse sted mellem kejser og pave. Forudsætningen for denne antagelse er den, at Henrik VI's dadlende ord til Cølestinus i anledning af hans mangel paa handlekraft i biskop Valdemars sag også er at henføre til dette år. Men det er et stort spørgsmål, om denne forudsætning er rigtig. Brevet kendes nu kun af det lille brudstykke, som pave Innocentius III anfører i et brev til Valdemar II (1203); men dette brudstykke indeholder dog tilstrækkeligt til, at en grundig og skarpsindig gransker har kunnet vise, at kejserens brev må være skrevet efter

25. Juli 1196¹⁾. Havde kejser Henriks bebrejdelser altså virkelig foranlediget de tre pavebreve, måtte disse i det tidligste sættes, ikke til 1195, men til slutningen af 1196. Men da var forholdet mellem kejser og pave atter af den art, at paven umulig kunde lade sig lede af ønsket om at vise venlig imødekommen.

Dr. B.s forsøg på at stille Cølestinus III's krav om biskop Valdemars løsladelse i forbindelse med hans optræden i dronning Ingeborgs ægteskabssag synes mig endnu uheldigere, da det er lidet klart. Påvirket af franksindede kardinaler skulde paven ved sit krav til de danske myndigheder have gjort et fjendtligt skridt mod Danmark, men tillige skulde han have haft til hensigt des bedre at kunne udrette noget for den ulykkelige danske kongedatter, der var fange i steden for dronning i Frankrig: løsladelsen af biskop Valdemar vilde nemlig give paven friere hænder til at virke for den danske konges ønsker²⁾. Altså skulde pavens krav om bispens løsladelse på én gang være et danskfjendtligt og et danskvenligt skridt! Det lader sig dog i virkeligheden ikke tænke. Vel er det den nyere historiegransknings fortjeneste at have opdaget adskillige af den middelalderlige politiks fine tråde; men i sin iver for at knytte begivenheder sammen kan man let komme til at skyde over målet. Der er selvfølgelig samtidig adskillige brydninger og forhold, der ikke lader sig sammenføje, og de kombinationer, der er selvmodsigende, må regnes for ubrugelige. — Overhovedet har dr. B. her søgt konstruktioner ud over det rimelige. Hvor svag Cølestinus end

¹⁾ Th. Toeche, Kaiser Heinrich VI (Leipzig 1867), s. 434 note 2.

²⁾ Side 95: »Es wäre wohl denkbar, dass die Kardinäle, die Philipp August wohlgesinnt waren, den Papst durch den Hinweis auf Knuts Verhalten dem Bischof Waldemar gegenüber zu feindlichen Schritten gegen Dänemark zu verleiten suchten. — Ihm selbst musste daran liegen, die Gefangenschaft Waldemars aufgehoben zu sehen, die der Würde der Kirche schadete, die sein Eintreten für Ingeborg in Frankreich hinderte«.

har været, er det dog højst usandsynligt, at så tilfældige politiske forhold som en pludselig trykkende stilling overfor kejseren og den franske konge — forhold, der ovenikøbet ikke vedrørte biskop Valdemars sag — skulde have kaldt ham frem som Valdemars beskytter, efter at han årevis havde været tavs og passiv tilskuer. Nej, Slesvigbispens fængsling var en så opsigtvækkende begivenhed, at paven straks måtte lade høre fra sig. Henrik VI's spydige ord til paven går heller ikke ud på, at Cølestinus slet ikke tidligere har søgt at få biskop Valdemar udfriet, men siger blot, at han ikke har været virksom nok for sagen. Paven har da i virkeligheden længe før 1195 arbejdet for Valdemars løsladelse; svagheden viste sig først, da han stødte på sej modstand fra dansk side.

De grunde, i kraft af hvilke dr. B. henfører de tre pavebreve til 1195, har således ingen vægt. Spørgsmålet bliver nu, om brevene er indbyrdes samtidige eller ikke; fremdeles, om vi af hensyn til andre historiske efterretninger må slå en streg over den årsangivelse, der findes i brevet til den danske præstestand, og atter — ligesom man tidligere har gjort — henføre biskop Valdemars fængsling til 1193.

Dr. B. går ud fra de tre breves samtidighed og gør denne antagelse til grundlag for hele sin slutningsrække. Han støtter sin påstand ved at henvise til, at brevet til den danske præstestand og brevet til Absalon til dels stemmer ordret med hinanden, og da der i dem begge hentydes til et pavebrev til kong Knud, er dette for ham afgjort nok identisk med det tredje brev, som er os bevaret. Ved nærmere betragtning turde imidlertid dr. B.s opfattelse vise sig vanskelig, ja vistnok umulig, at fastholde.

Overensstemmelsen mellem de to førstnævnte breve viser sig paa tre punkter: a) i fremstillingen af, hvorledes biskop Valdemar blev greben og fængslet af sin navne, den unge hertug; b) i pavens ængstelse for de følger, som bispens fængsling kan få for hele kirken; c) i pavens op-

fordring til hos kongen at udvirke løsladelsen af biskop Valdemar og frigivelsen af hans eget, hans kirkes og hans frænders gods. Hvad det sidste punkt angår, da er det rimeligt, at paven bruger de samme ord, især da han har affattet denne formaning så kort som muligt. Ligeledes er der ikke noget påfaldende i, at han bruger de samme, ganske almindelige udtryk om den fare, der nu truer kristenheden, efter at man uden videre har lagt hånd på en biskop: kirkens frihed vil gå til grunde, og kristentroens navn vil i høj grad formørkes. Disse få linjer kan ikke godtgøre, at brevene skulde være samtidige. Ligheden i de to breves fremstilling af det store sammenstød mellem biskop Valdemar og den danske krone er ikke bedre bevis end de andre; den skriver sig nemlig sikkert fra en meddelelse, som en af bispens tilhængere straks efter katastrofen har sendt paven, og som ret naturlig blev lagt til grund, hver gang kurien fremkom med et indlæg i den fangne biskops sag.

Ligheden i de to breves fremstilling af det historiske mellemværende beviser altså ikke deres samtidighed. Men vi kan gå et skridt videre: ved siden af lighederne er der uligheder, der taler *imod* brevenes samtidighed. I brevet til Absalon omtales således hertug Valdemars hjælpere, og end mere har det at sige, at biskop Valdemar her skildres som vansmægtende i så hårdt fængsel, at der er fare for hans liv. Denne væsenlige tilføjelse turde allerede tyde på, at paven efter afsendelsen af brevet til den danske præstestand har fået nye efterretninger, som han nu gør brug af i sit brev til Absalon. At dette virkelig har været tilfældet, fremgår endnu klarere af pavens ændrede holdning overfor den danske præstestand: medens Cølestinus i sit brev til den danske præstestand taler venlig til alle de danske bisper (universis episcopis), i tillid til deres tilslutning overfor den danske krone, foreskriver han i det andet brev, at Absalon skal undersøge, hvorvidt bisperne af Ribe, Viborg og Roskilde har deltaget i biskop Valdemars fængsling, og i så fald suspendere dem fra deres embeder. Havde

paven fået nys om de tre bispers færd, inden han skrev sit brev til den danske præstestand i almindelighed, så havde han også måttet berøre den sag med det samme, og hans brev kunde da ikke have været så udelt venligt. Jeg kan derfor ikke skønne andet end, at brevene *ikke er samtidige*, og at *det til Absalon er skrevet senere* end det til hele den danske præstestand. Når Hasse da sætter Absalons brev til 1192 (Schl.-Holst.-Lau. Regesten u. Urkunden I 92), kan det ikke være rigtigt. Thi dr. Bloch har ret, når han gör følgende slutning: Da paven udtrykkelig siger, at han allerede tidligere har manet Absalon til at virke for biskop Valdemars løsladelse, men at hans bud ikke har frugtet, kan hans brev ikke være skrevet kun 5 måneder efter bispens fængsling; thi i så kort tid kan paven umulig sende Absalon et første bud, dernæst erfare, at hans befaling ikke har fået nogen virkning, og endelig sende Absalon et nyt bud. Men da nu de to breve ikke er samtidige, er der ikke nogen grund til at ændre årsangivelsen i brevet til den danske præstestand. Det bud til Absalon, som pave Cælestinus selv omtaler i dette brev til præstestanden, må derimod have været samtidigt, og det er dette samme, for os ukendte brev, som paven ligeledes her henviser til i den endnu bevarede skrivelse til vor store ærkebisp. Brevet til den danske præstestand kan da meget godt være fra 23. Dec. 1192; men det endnu bevarede brev til Absalon må antages at være skrevet et halvt år senere.

Til hvilken tid skal vi dernæst henføre pave Cælestinus's brev til kong Knud? Da der både i brevet til den danske præstestand og i brevet til Absalon hentydes til et pavebrev, stilet til kongen, vilde man straks uvilkårlig tænke sig, at det var dette, man her havde for sig. Særlig kunde det være fristende at gøre det samtidigt med det første af de to breve, fordi paven udvikler, hvori mellemværendet mellem kongen og biskop Valdemar bestod; havde paven én gang skrevet om det — vil man uvilkårlig tænke —, så vilde han ikke finde på at gentage det i et senere brev.

Ved nærmere eftersyn spiller denne omstændighed dog ikke nogen rolle; thi i det endnu bevarede brev til Absalon, der dog bevislig ikke var det første i rækken, fremstiller paven kernen i det hele mellemværende, ret som om han ikke havde skildret det før. Ser man dernæst på den tone, der går igennem pavens brev til kong Knud, får man indtryk af, at det er skrevet ved en anden lejlighed. Overfor den danske ærkebisp og hans bisper havde Cølestinus udtalt sig myndig, overfor kongen går han lempelig og forsigtig til værks: han begynder med smigrende udtalelser om kongens gudsfrygt og den danske kirkes lykkelige tilstand; han indrømmer, at biskop Valdemar har fejlet meget — en indrømmelse, hvoraf der ikke er mindste antydning i de to andre breve —, og han opfordrer kongen til at fremlægge sine klagemål imod ham. Alt dette tyder på et *omslag* i den svage paves holdning: han har i Danmark mødt en modstand, som han ikke har trøstet sig til at kunne bryde, og søger da at nå sit mål ved at gå mildere frem. Efter dette må brevet til kong Knud være *det yngste* af de tre¹⁾. Dog er det vistnok at henhøre til 1193. Til afskriften af brevet i Gl. kongel. samling 1571 4to er der med anden hånd og andet blæk tilføjet det meningsløse årstal MCDCCCCIII; men med god grund opfatter Hasse²⁾ det som fejlskrift for MCLXXXIII (1193). Ganske vist bebrejder Löwenfeld³⁾ ham, at han overhovedet har taget notits af årstallet, fordi det stammer fra en anden hånd end afskriverens. Men det forekommer mig sandsynligt, at vedkommende, der har føjet årstallet til, har taget det fra diplomets selv eller snarere fra en ældre afskrift, og at virkelig året 1193 skjuler sig bag hans misforståelse; thi hvis årsangivelsen hidrørte fra en, der blot vilde fremlægge en historisk viden, han havde fra årbøgerne, vilde tallet ikke være blevet så meningsløst. — At paven hen på året 1193 har indtaget en forsigtigere

¹⁾ Jfr. min anførte afhandling, Årb. 1892, s. 374 ff.

²⁾ Schlesw.-Holst.-Lauenb. Regesten u. Urkunden I 96.

³⁾ Regesta pontificum Romanorum, anf. st

holdning, stemmer også ypperlig med de daværende politiske forhold. Hans fjende, kejser Henrik VI, havde nemlig lykkelig overstået en farlig politisk krise og vundet mere magt. Ved at søge en tilnærmelse til Frankrig havde han nemlig i Juni 1193 tvunget et forbund af oprørske tyske fyrster til at falde til føje, og kong Richard Løvehjerte, der havde været en støtte for det normanniske kongehus og dermed også en støtte for paven, havde da i et halvt år været kejserens fange og kunde kun vinde friheden ved at opgive sin tidligere politik¹⁾. Alt dette kunde nok drive en så svag pave som Cølestinus ind på andre veje med hensyn til biskop Valdemars sag end dem, han hidtil havde fulgt. Nu var øjeblikket kommet, da de store politiske forhold kunde få indflydelse på dette danske anliggende.

Da de to andre breve fra Cølestinus omtaler samtidige breve til kongen, og da brevet til Absalon hentyder til et tidligere brev fra paven til ham, synes der altså foruden de tre bevarede breve om biskop Valdemars løsladelse endnu at have været tre andre. Rækkefølgen bliver da denne: a) Under 23. December 1192: et brev til kongen (tabt), et brev til Absalon (tabt) og et brev til hele den danske præstestand (bevaret). b) Fra sommeren 1193: et brev til kongen (tabt) og et brev til Absalon (bevaret). c) Fra slutningen af 1193: et brev til kongen (bevaret). — Til disse breve svarer da følgende udviklingsgang i pavens holdning overfor Danmark: a) Paven sender bud om, at biskop Valdemar skal løslades; han optræder bestemt og stoler på, at kong Knud og den danske præstestand vil lyde hans befaling. b) Paven har stødt på modstand både hos kongen og kirken, ja han har fået nys om, at nogle danske biskopper endog har hjulpet til ved deres embedsbroders fængsling; han skriver derfor skarpere og mere truende og søger særlig at nå sit mål ved at irettesætte Absalon, fordi han ikke har opfyldt hans bud.

¹⁾ Bloch, anf. skr., s. 62 ff.

c) Paven ængstes ved den kraftige modstand, han stadig møder fra dansk side, og da samtidig hans vanskelige stilling overfor kejseren yderligere forværres, skriver han mere imødekommende til kong Knud, medens han dog formelt opretholder kirkens krav.

Når det til Absalon stiledes pavebrev, som endnu er tilbage, først er skrevet 1193, bortfalder de vanskeligheder med tidsfølgen, der er dr. B.s første argument; der bliver tid nok til en ældre pavelig skrivelse til Absalon, — forudsat da, at biskop Valdemar blev tagen til fange i sommeren 1192.

Dr. B.s næste grund til at flytte biskop Valdemars fængsling fra 1192 er endnu uvægtigere. De usikre forhold skulde efter den lærde granskers mening have hindret paven i så hurtig at modtage bud om Valdemars fængsling og sende bud til Danmark. Overfor denne begrundelse vil jeg vise hen til en omtrent samtidig begivenhed, som dr. B. selv skildrer i sit skrift¹⁾: Til biskop af Liège var valgt Albert af Brabant, en broder til greven af Hainaut; men da nogle af domkapitlets kanniker havde valgt en anden, vægrede kejseren sig ved at godkende nogen af dem og indsatte Lothar af Hochstaden til biskop. Da nu det brabantiske parti ikke vilde bøje sig for kejserens afgørelse, men appellerede til paven, bød Henrik VI, at Albert af Brabant skulde sættes fast; men til trods for kejserens udtrykkelige bud lykkedes det Albert at slippe til Italien. Vi ser altså, at skönt Tysklands mægtige overhoved sætter noget ind på at spærre en af sine undersåtter vejen til paven, kan han dog ikke hindre ham i at slippe igennem. Samme kunststykke, som Albert af Brabant udførte, måtte da også sendebud fra Danmark og pavelige afsendinge kunne udføre, om det skulde være. Men lad os fremfor alt huske, at det ingenlunde var i kejserens interesse at spærre vejen for de sendebud, der gik til Rom for at klage

¹⁾ Forschungen s. 20 ff.

over biskop Valdemars fængsling, eller for de legater, der bragte pavens befaling om, at bispen skulde løslades. Tværtimod. Den oprørske prælæt var jo Henrik VI's forbundsfælle, et redskab for ham i hans hele nordtyske politik. Men måtte kejseren derfor blot ønske, at Valdemar atter kom på fri fod, vilde han selvfølgelig også være den sidste til at hindre nogen i at virke for hans løsladelse.

At pave Cølestinus i begyndelsen af året 1193 giver Absalon og to af de bisper, der skulde have taget del i Valdemars fængsling, forskellige »privilegier« — således som dr. B. dernæst hævder —, vilde i og for sig ikke være uforeneligt med, at han omtrent ved samme tid tildeler Absalon en irettesættelse og byder ham suspendere de samme to bisper, såfremt de skønnes virkelig at have været med at lægge hånd på deres embedsbroder. Thi bisperne af Ribe og Roskilde får blot stadfæstelse på privilegier og gaver, der alt er skænkede deres bispestole, og det kunde dog vel ikke være pavens mening, at bispestolene skulde lide, fordi han i en enkelt sag nærede mistanke til de mænd, der den gang sad på disse bispesæder. Ligeledes er pavens »privilegium« for Absalon kun en stadfæstelse af dennes kundgørelse om, at Havn (København) var lagt til Roskilde bispestol, og derfor er pavebrevet ikke at opfatte som en personlig begunstigelse af ærkebispen, men som en tilsikring af den betydningsfulde erhvervelse for Roskildekirken. — Tilmed må man huske på, at pavens brev til Absalon om biskop Valdemars sag ikke (således som dr. B. går ud fra) er skrevet i slutningen af året 1192, inden disse omtalte privilegiebreve, men snarest i sommeren 1193, altså *efter* privilegiebrevene. Der bliver næppe mulighed for, at paven inden afsendelsen af disse breve har fået nys om Absalons ulydighed, og efterretningen om de tre bispers deltagelse i Valdemars fængsling må også være indløben senere. Vilde man altså ellers — skönt uden grund — finde en modsigelse mellem privilegiebrevene og pavens

tilrettevisninger, svinder den i alt fald bort, når tidsforholdene bestemmes rigtig.

Dr. B. har endvidere udtalt, at Cølestinus III var for svag til at optræde så rask i en sag, som han måtte have gjort det, så fremt han virkelig endnu samme år havde skrevet om biskop Valdemars løsladelse, — for ikke at tale om, at han derved vilde have gavnet sin fjende, kejser Henrik. Det sidste punkt har imidlertid næppe spillet nogen stor rolle for paven. Kun i ringe grad var han politiker, og så fjerne forhold kunde han vanskelig drage ind som led i sin politik, hvorimod han langt mere har ladet sig lede af den tanke, at han som kristenhedens overhoved havde til opgave at håndhæve kirkens og prætestandens ret. Jeg tvivler på, at paven har vidst, at der her kunde være tale om en kamp mellem hans kirkelige og hans politiske interesser; men jeg tvivler ikke på, at hvis paven har öjnet dette sammenstød af interesser, har han i dette tilfælde givet kirkens sag fortrinet. Det er hans selvfølelse som kirkens overhoved, der bringer ham til hurtig at udtale sin vilje med myndighed; bagefter viser sig så hans mangel på evne til at føre sagen frem over de skarpe skær. Når Cølestinus efterhånden lod biskop Valdemars sag falde, kan der måske have indsneget sig en smule kejserfjendtlig politik i hans tilbageholdenhed; men fra først af har den slags verdenskloge betragtninger ligget ham fjernt.

De grunde, hvorved dr. B. vil omstyrte årsangivelsen i pave Cølestinus's brev til den danske præstestand, viser sig da uholdbare. Vi vender os dernæst til hans »positive bevis« for, at Valdemar først faldt i fangenskab år 1193.

De fleste danske årbøger sætter biskop Valdemars fængsling til 1193, siger dr. B.; kun Ryårbøgerne og (de ældre) Næstvedårbøger har 1192. Denne påstand er imidlertid ikke rigtig. Jeg taler ikke om afledede kilder, som forskellige bearbejdelser af Ryårbogen eller den større og

yngre Næstvedårbog¹⁾, der til dels bygger på den ældre, kortere Næstvedårbog, men for øvrigt her har en mærkelig tilføjelse, dagen for Valdemars fængsling (St. Stefans dag). Men i flere selvstændige årbøger, der ikke er udskrevne af nogen af de to nævnte, finder man også året 1192 for Valdemars fængsling. I den gamle årbog (Vitskølårbog??) fra Sorø kloster, der efter Vedels uddrag at dømme har haft flere ejendommelige optegnelser og i det hele må have været værdifuld²⁾, står der udtrykkelig, at Valdemar tog kongenavn i 1192, hvoraf da også følger, at han blev tagen til fange dette år. I årbogen 1130—1254 sættes hans fængsling ligeledes til 1192³⁾. Hertil kunde føjes årbogen 980—1286⁴⁾, hvis værdi dog er noget mere tvivlsom. Disse 4—5 kildeskrifter kan, rent udvortes betragtet, godt veje op imod Valdemarsårbogen, Lundeårbogen, den sællandske årbog og Essenbækårbogen, der alle har 1193. Dertil kommer, at man ved nærmere overvejelse må tilkende Ryårbogen, der vidner for 1192, en særlig vægt i denne sag. Spiren til Rykloster var nemlig Guldholm, der var grundlagt af biskop Valdemar, og Rymunkene måtte derfor nære særlig interesse for denne biskops minde, hvilket en Rymunks skildring af Guldholms tilblivelse da også viser⁵⁾. Særlig må man dog lægge mærke til, at Ryårbogen styrker sin egen meddelelse om året for Valdemars fængsling ved at tilføje, at han sad fangen i 14 år⁶⁾. Da hans løsladelse nu uomtvistelig er foregået i året 1206, føres vi altså tilbage til 1192 som det år, han blev greben. Denne optegnelse om fangenskabets varighed har sin værdi ved siden af årsangivelsen. I denne sidste kunde man lettere tage fejl; men det spand af trælsomme år, i hvilke biskop Val-

¹⁾ S. r. D. I 369. Pertz's Monumenta, Script. XXIX 219.

²⁾ Universitetsbiblioteket, Additamenta 120 4to.

³⁾ Danske saml., 2. række IV 365. Pertz's Script. XXIX 184.

⁴⁾ S. r. D. II 436. Pertz's Script. XXIX 235.

⁵⁾ S. r. D. V 380 ff. Pertz's Script. XXIX 238 ff.

⁶⁾ Pertz's Script. XVI 464.

demar havde siddet indespærret i hårdt fængsel, skulde nok huskes. Det var noget, som alle i den tid talte om, og som let kunde overleveres gennem de følgende år, indtil det fæstedes til pergamentet. — Man kan da ikke sige andet end, at året 1192 er godt bevidnet i vore historiske kilder som det tidspunkt, da biskop Valdemar tiltog sig kongenavn og blev fængslet.

Dr. B. mener dernæst at kunne bevise sandsynligheden af, at biskop Valdemar endnu i Sommeren 1192 har været i Sønderjylland. I så fald kan bispens fængsling, der fulgte efter hans flugt fra Danmark og hans tog imod kong Knud med en svensk-norsk flåde, ikke være sket i dette år, men må sættes til næste sommer. For at godtgøre dette henviser dr. B. til fortællingen om Guldholms grundlæggelse, hvori det hedder: »I det Herrens år 1192, den 12. Juni, kom munkelaget til Guldholm. Samme år, den 23. Maj, på Kristi himmelfartsdag, indviede den ærværdige fader, biskop Valdemar af Slesvig — from ihukommelse — kirkegården og klostergangen i Guldholm og gav dette kloster den urokkelige gave af 4 kirketiender, der tidligere havde hørt til hans eget bord, nemlig tienden af St. Mikael's kirke på »bjærget« ved Slesvig og tienderne af de nærliggende kirker i Kalleby, Nybøl og Tolk, og stadfæstede denne gave ved et betryggende privilegiebrev«. Her er imidlertid at lægge mærke til, at det ikke var i året 1192, men i 1191, at Kristi himmelfartsdag faldt den 23. Maj. Dette har dr. B. selv set, ligesom jeg også allerede i min afhandling om biskop Valdemar og den danske krone har gjort opmærksom på dette forhold¹⁾. Men dr. B. har ikke tilstrækkelig taget hensyn til, at fortællingen om Guldholms grundlæggelse udtrykkelig henfører Valdemars gavebrev til indvielsen af kirkegård og klostergang. Da denne handling foretoges 23. Maj 1191, giver klosterfortællingen ikke i mindste måde noget sandsynlighedsbevis for, at biskop Valdemar i som-

¹⁾ Årbøger 1892, s. 362 ff.

meren 1192 har været i Guldholm og dermed i sit stift. Om munkenes komme også skal henføres til 1191, eller om årstallet 1192 her er rigtigt, skal jeg ikke indlade mig på at drøfte i denne sammenhæng; jeg nøjes med at henvise til min undersøgelse om biskop Valdemar i »Årbøger for nord. oldkyndighed«. Kun må jeg yde dr. B. min anerkendelse, fordi han har været oprigtig nok til at indrømme, at det trods Guldholm-fortællingens ord om, at Valdemar hentede munke til klostret fra Esrom, er meget muligt, at bispen ikke længer var i Danmark, da munkene kom og tog bo i Guldholm. Ja, tør man med sikkerhed sætte munkenes komme til 12. Juni 1192, og Valdemars flugt og forræderi er samme sommer, må man gå et skridt videre og hævde, at i så fald bliver det aldeles umuligt, at bispen selv har været tilstede ved munkenes indflytning. Fortællingen om Guldholms grundlæggelse bidrager da ikke i mindste måde til at godtgøre, at Valdemars flugt, oprør og fængsling først fandt sted 1193.

Den sidste grund, dr. B. anfører til forsvar for sin opfattelse af tidsfølgen, er den, at de danskes hævn tog mod grev Adolf, der havde støttet biskop Valdemars oprør ved at falde ind i Sønderjylland, først fandt sted i de første uger af 1194; halvandet år vilde de danske efter hans mening ikke have ventet med denne fejde. — Men muligvis er året 1194 ikke aldeles sikkert. Og selv om de danske først da har foretaget deres angreb på Adolf, kan biskop Valdemars oprør og fængsling dog godt have fundet sted allerede 1192. Arnold af Lybek fortæller nemlig (V, 17), at grev Adolf af frygt for et indfald fra dansk side havde kaldt markgreven af Brandenburg til hjælp; men efter længe at have ventet forgæves, fordi kong Knud tøvede med at angribe, drog han atter hjem, og først da udførte de danske rask deres tog. Denne lange venten og tøven vilde der næppe blive plads til i efteråret 1193. De danske har tydelig nok udsat deres angreb så længe, at Holstenerne er blevne mere trygge og i alt fald har mistet støtte af

deres forbundsfæller, der ikke bestandig kunde opholde sig i fremmed land. Men er dette tilfældet, må ventetiden også have strakt sig ud over nogle få måneder og kan godt have været halvandet år.

Dr. B. mener, at grev Adolfs angreb på Danmark ikke kan have fundet sted før efter Juni 1193, da han i den tid var hos kejseren ved Rhinen. Denne oplysning om grev Adolfs fravær fra Holsten i Juni 1193, der støtter sig på diplomater, er imidlertid fjernt fra at godtgøre, at det var i 1193, grev Adolf faldt ind over Ejderen. Allerede 8. Juli skulde jo biskop Valdemar være tagen til fange; der bliver da ikke tid til, at grev Adolf kunde være kommen tilbage fra kejseren for at gøre sit indfald samtidig med biskop Valdemars angreb nord fra. Og i alt fald kan det ikke antages, at han har forladt Holsten umiddelbart før sit fejdetog mod Danmark. Grevens ophold hos kejseren i Juni 1193 taler derfor meget mere for, at Valdemars rejsning virkelig har været år 1192. Ganske vist kunde det synes underligt, at Adolf forlader sit land, når han véd det truet af de danske; men han har måske været nødt til at drage til kejseren og har overladt en anden at holde vagt. Det kan jo således være, at markgreven af Brandenburg endnu stod ved Ejdergrænsen med sin hær. Og der var den gang næsten gået et år siden grevens angreb på Sønderjylland, så at han måske kunde være kommen til den tro, at de danske slet ikke vilde hævne sig på ham. Adolfs mærkelige bortrejse fra Holsten er i alt fald lettere at forklare, hvis hans og Valdemars angreb på Danmark har været i sommeren 1192, end hvis det først har fundet sted et år senere.

Sluttelig nævner dr. B. professor Gustav Storms undersøgelse om forbindelsen mellem biskop Valdemars angreb på Danmark og de såkaldte Øskæggers tog gennem de danske farvande og udplyndring af skibene i Trave (år 1193). Også en sådan kombination vilde kunde støtte dr. B.s resultat; men han tør dog ikke ligefrem tage sig den

til indtægt. Allerede af denne grund skal jeg ikke komme nærmere ind på professor Storms skarpsindige lille afhandling. I forbigående vil jeg dog bemærke, at Øskæggerne ved at tage skibe på Trave har skadet biskop Valdemars forbundsfælle, grev Adolf af Holsten, der nylig havde fået Lybek i sin magt; allerede dette forekommer mig at tale imod den gisning, at deres tog har noget med biskop Valdemars angreb at gøre. Den hele politiske situation taler også stærkt for, at Valdemar søgte forbund med kong Sverre, der stod i spændt forhold til Danmark, og ikke forbund med Øskæggerne, der var Sverres fjender. Prof. Storm har imidlertid skrevet sin afhandling uden kendskab til pave Cælestinus's breve om biskop Valdemars løsladelse. Det omtalte brev til den danske præstestand, der viser, at fængslingen ikke kan være sket i år 1193, men må være foregået i 1192, umuliggør prof. Storms interessante gisning. I et brev til mig har den højtagtede norske gransker da også udtalt, at han af hensyn til dette pavebrev har måttet opgive sin tidligere samstillen af begivenhederne, og i et senere brev har professoren tillige erklæret, at dr. B.s grunde ikke kan ændre hans nye opfattelse af sagen.

Det tør da siges at stå fast, at biskop Valdemar er bleven tagen til fange i sommeren 1192, således som det er hævdet af dr. Chr. Godt¹⁾ og af mig²⁾. Dagen er mindre sikker, idet Lundeårbøgerne har 8. Juli, de yngre Næstvedårbøger St. Stefans dag 3: 2 August³⁾, og det er vanskeligt at sige, hvilken af disse to beretninger man bør give fortrinet. Snarest vel den første.

Det har kun været min opgave at imødegå dr. Blochs opfattelse af den historiske tidsfølge. Hvad han for øvrigt ytrer om biskop Valdemars betydning, er så udført, at jeg ikke ser nogen grund til at indlade mig videre derpå. Dr.

¹⁾ Zeitschrift der Gesellschaft für Schlesw.-Holst.-Lauenb. Geschichte XXI 137 ff.

²⁾ Årb. 1892, s. 373.

³⁾ Pertz's Scriptores XXIX 219.

B. affejer som »haltlose Vermutungen« ældre tyske granskernes antagelse, at kejseren og de staufisksindede fyrster vilde hjælpe Valdemar til ærkesædet i Bremen for at bane ham vej til det danske kongedømme, og at Valdemar var rede til at tage Danmark til len af Tyskland, når han blot blev konge. Afvisningen forekommer mig imidlertid ikke berettiget. Og når dr. B. begrunder den ved følgende ord: »Den Deutschen wäre ein Fürst, der in Kopenhagen (!) und Bremen herrschte, gefährlich gewesen«, røber han blot, at han trods al sin flid og al sin indsigt i Tysklands og Italiens daværende politiske forhold ikke er trængt ind i vort fædrelands historie. Ligeså lidt forekommer det mig berettiget, når dr. B. siger, at det ikke var kejseren selv, men kun de nordtyske fyrster, der fra først af knyttede forbund med biskop Valdemar, og at kejseren ikke havde videre omfattende planer med denne forbindelse¹⁾. Overfor dette vil jeg minde om Innocentius III's ord, at kejser Henrik VI havde været den arm, som biskop Valdemar fortrinsvis havde stolet på²⁾.

¹⁾ Forschungen, s. 43 note 2. 47.

²⁾ Innocentii III. opera (Mignes Patrologi bd. 214—17) II, sp. 196. Jfr. Årb. 1892, s. 357.
